

ОБ'ЄКТИВНІ ТРУДНОЩІ ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ХОДУ ВОЄННИХ ДІЙ У 1941 РОЦІ

У статті висвітлюються важливі і складні сторінки суперечливого часу – літа 1941 року. Велика кількість розбіжностей і відсутність загального підходу, щодо даної теми, залишає досліджувану проблематику актуальною й надалі.

Ключові слова: *об'єктивність, концепція, початок війни, міфологія, пострадянський простір.*

Об'єктивному висвітленню найтрагічнішого періоду нашої історії – початку Великої Вітчизняної війни заважає велика кількість факторів. Цьому аспекту можна присвятити цілі томи і виділити дану проблематику в окрему тему. Від того чорного і кривавого червня 1941 року минуло вже майже стільки років, скільки існував сам СРСР, і дуже небагато залишилося в живих свідків, які пам'ятають жахливий момент, що розділив існування держави і життя кожного окремо на два періоди – «до» і «після».

За останні 20 років світ побачили чисельні дослідження, в яких скрупульозно вивчаються найрізноманітніші аспекти всього комплексу факторів, що призвели до запеклого протистояння між двома тоталітарними режимами. Не дивлячись на велику зацікавленість істориків і усіх небайдужих до теми початку Великої Вітчизняної війни, на сьогоднішній день не існує «канонічної версії», яка б чітко визначала причини радянсько-німецького зіткнення і чому все сталося саме так, як ми про це вже знаємо, а в 1941 році такого розвитку трагічних подій ніхто й уявити собі не міг.

Ланцюжок подій, що несли вогонь до бікфордова шнура великої воєнної катастрофи був довгим і звивистим, і питання – чи можна було цього уникнути є недоречним. Мета була поставлена і все одно б запалало. В процес було втягнуто велике коло учасників, включаючи тих, хто безпосередньо і не відзначився в бойових діях, або прийшов під кінець кривавої бійки, яка стала найдраматичнішим епізодом Другої світової війни.

Де б'ються двоє – виграє хтось третій. Цей третій може бути і ні причому, що дуже рідко трапляється (наприклад, коли в 1424 р. помер король Сіаму, двоє його старших синів вирішили зітнутися у двобої на слонах за батьківський трон, але обидва загинули і трон дістався їхньому молодшому брату [1, с.35]), а може і взагалі, це частіше відбувається, підступно нацьковувати інших один на одного. Це часто випускають з очей, шукаючи винуватців серед тих, хто безпосередньо вліз у бійку, навіть не підозрюючи, що його хитро в неї втягнули. Виникло навіть відповідне поняття щодо цього – розвести «по темному».

Отже, на даний момент існує незацікавленість у викритті істинних причин розв'язання війни, є що приховувати усім сторонам конфлікту, це видно і в деякій упередженості Нюрнбергського процесу 1946 р., чиняться перешкоди руйнуванню укоріненої 70-ми роками міфології, бо для справжніх організаторів війни це зручно, дає потрібні відповіді на болючі запитання, та й взагалі для чого щось міняти в головній версії подій світового конфлікту.

Немає ясності і не вибудовується основна концепція щодо причин катастрофи в червні 1941 р., не дивлячись на велику кількість дослідників та друкованих видань, присвячених цьому питанню. Тема просто забалакується і треба встановлювати вже якісь критерії.

За десятки років можна було розібратися у власній історії, але схоже що на ній і досі стоїть гриф «цілком таємно». Воєнні документи знаходяться в Центральному архіві Міністерства оборони Російської Федерації. Цей архів є відомчий і формально воєнні самі визначають з чого знімати гриф секретності, а з чого не знімати. Як це не дивно, але примусити воєнних це зробити неможливо. Вони очевидно не хочуть викривати самих себе.

Є ще один хитрий момент. Оголошують, що документи по Другій світовій війні розсекречені. Люди, які не обізнані з цим і не займаються дослідницькою діяльністю, відразу ж думають, що тепер вже ніщо не завадить встановити істину. Однак розсекречені і навіть відкриті

архіви не означає доступні архіви. Тобто вони лежать відкрито в такій то архівній установі, але хто ж тебе до них пустить.

Цікаво, що самі великі секрети зберігалися не в Міністерстві оборони, а в «Особливих папках політбюро» (тепер Президентський архів). «Особлива папка» - це нестандартний, неофіційний, ніде юридично не закріплений гриф секретності. Є дані, що обсяг цього надсекретного архіву складається з 215 тисяч папок. Що в них знаходиться ніхто не знає. Саме в цих «Особливих папках політбюро» зберігалися ті самі секретні угоди й протокол між сталінським СРСР і гітлерівською Німеччиною про початок поділу Європи [2, с.66-67].

Як свідчить Олександр Ніконов, усі документи по Другій світовій війні розсекречені, і про це голосно було проголошено в перший раз, у 1993 році. А другий раз те саме зробили у 2007. Для чого ж їх по другому разу розсекречувати? А для того, пояснює Ніконов, що документи розсекречують – і тут же спалюють. Механізм тут простий – поки документ не розсекречений, спалювати його не можна: він на відповідальному зберіганні. А після розсекречення документ стає для армії непотрібним папірцем. А для чого зберігати папір в секретному архіві? І його відправляють у піч. Складають при цьому відразу два акти – про розсекречення і про знищення.

А що таке документ на якому можна вибудувати свої знання про історію Вітчизни? Це цифри, факти, а також неупереджені свідчення очевидців. Як зазначав публіцист і суспільний діяч Іван Солоневич – особисті спогади: це не «документ». «Документом» спогади стають лише після того, як їх процитує який-небудь автор [3, с.60]. В той же час критичне мислення дослідника, з перехресною перевіркою джерел, неминуче приведе його в скрутне становище. Рокоссовський суперечить Жукову, обидва суперечать Василевському, отже остаточне судження щодо «істини» стає неможливим при відсутності головного свідка – Сталіна, який не залишив ні мемуарів, ні щоденників, ні записних книжок, а лише небагато листів.

Існує такий «рецепт» виробництва артилерійських стволів: треба взяти круглу діру і облили її сталлю. Цілий ряд історичних концепцій фабрикється саме по такому рецепту: беруть цілковиту діру і обливають її вигадками. Утворюється історія. Ми живемо у світі утовкмачених уявлень. З цим взагалі важко щось зробити, а часто так і взагалі неможливо.

Історію пишуть переможці і про себе звичайно вони хочуть залишити нащадкам гарні спомини. У перемоги багато батьків, поразка ж завжди сирота – загальновідомо.

Будь-який учасник війни, що пише спогади про неї, має право на узагальнення і висновки тільки після того, як висвітлить весь хід війни, тому що лише такий, всебічний аналіз може привести до правильних висновків. Саме так зазначає у своїх мемуарах маршал І.Конєв, важко з ним не погодитися. І продовжує далі – я багато що бачив і знав, але навіть коли б я розповів про всі чотири роки війни, пережиті мною... [4, с.609]. Але чомусь же не розповів.

Свої записки І.Конєв розпочинає з літа 1943 р., коли його призначили командуючим Степового фронту. А до цього він що, як богатир на печі лежав, а потім вирішив – потрібно і самому взяти меч та вступити у бійку із супостатом. Виявляється ні, в Червоній армії він з 1918 р., з початку Великої Вітчизняної війни майбутній маршал, до Курської дуги, послідовно командує військами 19-ї армії, Західним, Калінінським та Північно-Західним фронтами. Кому ж хочеться писати про свої відступи, невдачі, провали, за які могли і розстріляти, приклади цьому були, Конєв про це добре знав. До того ж слід пам'ятати, що автори мемуарів неодмінно думають про суд нащадків і тому, описуючи той чи інший епізод, неминуче вихваляють себе і, скажемо так – не вихваляють інших.

Труднощі історичного дослідження, особливо коли мова йде про війну на Східному фронті влітку 1941 р., збільшуються вдсятеро. Навіть якщо припустити, що автору якогось конкретного документа можна довіряти (припустимо!), то як бути якщо він помиляється.

Уявимо собі типового радянського командарма, який пише донесення керівництву після доби важких боїв. Його армія пройшла десятки кілометрів, швидко відступаючи під німецьким вогнем, втрачаючи своїх солдат. Він пригнічений і виснажений, як і його війська. Він не знає, де знаходяться дві третини його дивізій і де проходить лінія фронту. Він не впевнений, що його донесення дійде до штабу, тому що невідомо, чи вцілів взагалі штаб під час бомбування та артобстрілу. Крім того, він відправить донесення із зв'язковим, і, якщо зв'язкового вб'ють, донесення зникне разом з ним. Однак на той випадок, якщо донесення все ж дійде до командування, він хоче, щоб все було викладено зрозуміло й по-діловому. Тому при відсутності

реальних відомостей він покладається на чутки та здоровий глузд. Іноді вдається до відвертої брехні, яку сам він бажає називати шостим почуттям або ж стратегічним інстинктом.

Цілком імовірно, він складає донесення в наметі, при слабкому освітленні. Він вже дві доби не спав і декілька днів не бачив нормальної їжі. Останній раз зв'язок з військами відбувся вісім годин назад, а командири цих частин склали свої донесення ще за шість годин до того. Отже, як він може знати, в чийх руках на дану мить знаходиться місто Н-ск? Якщо його ще утримує Червона армія, то силами якого корпусу – 21-го чи 46-го? Лютчик, що заїхав на командний пункт, запевняє, що сьогодні зранку на південь від Н-ска він помітив танки 46-го корпусу, начальник штабу впевнений, що танки належать 21-му корпусу, тому що його командир згадав сьогодні Н-ск у перемовинах по радіо. Тепер командарм повинен стати арбітром, і рішення йому треба прийняти негайно. Він високо цінує командира 46-го корпусу й неполюбить свого начальника штабу і тому вказує в донесенні саме 46-й корпус.

Ось такий документ потрапляє потім в архів. Років через тридцять командарм, який вже став маршалом, пише мемуари. Своїй згасаючій пам'яті довіряти не можна. Він отримує доступ до свого донесення і з радістю цитує його, роблячи вигляд, що тепер його мемуари отримують тверду фактологічну основу. Але в душі він знає, що це не так. Коли виходить його книга, історики відмічають, що мемуари підтверджують донесення, складене в червні 1941 р., отже питання про те, в чийх руках знаходився Н-ск такого то числа в такий то момент, нарешті з'ясоване. Зрозуміло, що нічого спільного з дійсністю все це не має [5, с.377-379]. Про війни мовиться брехня, та правду знає вороння.

Правда є важкою. Легких правд у нас немає. А так як події війни напряму зачіпають інтереси правлячої верхівки, у першу чергу російської, то істина ще довго буде заручником офіційної трактовки трагічного радянського минулого.

Якими б не були незручними для вивчення причини, що призвели до найчорнішого дня в нашій історії – 22 червня 1941 р., але існують відповідні виклики часу і замовчувати дану тему не вдається, а старі пронафталені комуністичною ідеологією пояснення не задовольняють цікавості в першу чергу молодих поколінь.

До того ж, Росія, не знайшовши альтернативи вчорашнім партійним догмам, вирішила повернутися до ідей сталінського гегемонізму на пострадянському просторі, намагаючись відродити проімперський патріотизм з відповідними гаслами. Деякі автори російських шкільних підручників навіть називають Сталіна «успішним менеджером». У зв'язку з цим робляться спроби довести, що на вождя марно «повісили усіх собак» і оголосили головним винуватцем всього того, що називається важкою правдою.

По каналу НТВ був показаний 50-хвилинний документальний фільм з дуже конкретною назвою «Хто проспав початок війни 1941 року?» Ні, це не майбутній генералісімус, як можна. Недвозначною відповіддю стало багатоліке що. От воно в усьому і винне. Якщо перелічувати, то це – невикоренена російська (ну чия ж іще!) розхлябаність, безлад в армії і серед партійної номенклатури, цього було більш ніж досить, банальна безтолковість, бюрократична плутанина як серед цивільних чиновників так і військових вищої та середньої ланки.

Наше непередбачуване минуле продовжує нещадно вражати невідомими раніше фактами про те, що перед початком війни відбувалися дивні речі, виявлені пізніше контррозвідкою. Неузгодженість дій величезної безмірно бюрократизованої воєнної адміністративної машини, яка часом сама не знала що коїть, призводила до помилок, а точніше злочинів. Хотілось би думати, що це все ж таки результат недбалості, внаслідок параноїдальної сталінської секретності, яка не знала меж.

Отримує командир з великими зірками наказ завантажитися в ешелон зі своєю дивізією, а куди прямує цей ешелон, він відати не відає. Зазначено йому тільки: на станцію № 1234. Де ця станція знаходиться, командиру знати не годиться. Це залізничники знають. Але залізничники, у свою чергу, не знають, що вони везуть в цьому ешелоні і для чого він прямує до станції № 1234. І з стратегічними планами вищого політичного керівництва генералів зовсім не обов'язково ознайомлювати. Без зайвих питань слід виконувати генералам усі розпорядження, а що, куди і чому – не їхнього розуму справа, за це є кому подумати.

Війська вивантажувалися не в тому місці де потрібно, поїзди зі 100 тисячами мін, автомобілями та іншою технікою ганяли якимись дивними замкнутими маршрутами. Невідомо

куди зник ешелон з танками KV і Т-34. Все паливо для Західного Особливого воєнного округу знаходилося аж у чорта на рогах – в Майкопі. Так стверджує історик Арсен Мартиросян. Накази наркома С. Тимошенка по маскуванню аеродромів не виконувалися і ще багато прикладів подібного нехлюйства.

Те, що при Сталіну був період зразкової дисципліни і загального порядку не більше, ніж міф. Але ж справа в тому, що нівелюється велич Великої Перемоги 1945 р., здобутої при вожді в правління якого відбувався безлад. А раз так, то робляться спроби відмежувати Сталіна від усіх негативних явищ, які відбувалися в державі. Як же ж не погодитися з твердженням, що Сталін не міг за всім простежити. Броньбійний аргумент.

Але Сталін, слід віддати йому належне, дуже старався. Він вникав в усі дрібниці. Оглядав архітектурні проекти й висловлював щодо них слушні зауваження. Вирішував, потрібно чи не потрібно ставити у такому-то театрі таку-то п'єсу. Художні фільми про себе Великого, попередньо продивившись, дозволив до показу, а п'єсу «Батум» - заборонив. Бо у фільмах все навіки залишиться незмінним, а як потім актори будуть грати молодого Джугашвілі на сцені – невідомо. Він вникав у питання мовознавства.

Замінили напрямні лопатки відцентрового нагнітача в авіаційному моторі АМ-35, бо так вирішив Сталін, а з штатного складу запчастин та приладь танка Т-34 вилучили брезент і один домкрат. Сталося все це не випадково. Навколо диктатора формується несамостійне, нерішуче, лякливе, підслесливе оточення, яке ловить кожне слово Хазіяна. Результатом відсутності самостійності стає те, що управління поступово і повністю переходить в ручний режим. Вождю доводиться в усе вникати особисто і вирішувати масу дрібних питань. Це наповнює його життя величезним смислом й почуттям власної значущості та необхідності. І йому подобається відчувати себе спеціалістом в усьому.

А як називається той, від кого усе залежить. Чи не батько нації? Дуже непросте завдання випало сьогоднішній російській владі. Замість того, щоб визнати злочини сталінського режиму, Росія намагається не лише обілити його, а й в дечому навіть реставрувати. Дійсно, у грі з Гітлером Сталін переоцінив свою геніальність. З ким не буває, кожен може помилитися. Правда ціна дуже непомірна такої помилки – 27 млн. загиблих, але, по-перше, під час війни жертв ніхто не рахував, а, по-друге, головне – це перемогти будь-що.

Але ж Велика Перемога – це та основа, завдяки якій можливо, на думку Кремля, якщо не відродити увесь Радянський Союз, то хоча б зібрати до купи слов'янські його шматки. «Це наша загальна історія, ми в окопах разом були, землянки не ділилися за національною ознакою, якби не Сталін, ми не змогли б подолати нацизм» - аргументи, які не дозволяють розібратися в нашому непростому минулому. Якщо мало – ось ще: «Сталін не зобов'язаний був до війни підняти Генеральний штаб і Наркомат оборони в усіх нюансах дислокації військ». Ось так от. Як Великий, так Великий у всьому, а як відповідати, то не зобов'язаний.

Фразу «кадри вирішують все» - хто сказав, - вождь. І це дуже вірно. А мозок могутньої Червоної армії – це що? Генеральний штаб. А кого Сталін призначив на посаду начальника Генерального штабу 1 лютого 1941 р.? Генерала Г. Жукова. За власним визнанням останнього, весь лютий був зайнятий ретельним вивченням справ, безпосередньо належних до діяльності Генерального штабу [6, с.212]. Але він не вивчив цих справ і до самого червня 1941 р., тому що не був здатним до штабної роботи, вносив в неї непотрібний наказний солдафонський стиль, не володів даром переконання.

Це було невдалим рішенням Сталіна. Не випадково один з видатних радянських генштабістів маршал О. Василевський у своїх мемуарах, вказавши дату прибуття Жукова в генштаб, більше не згадує про нього до самого початку агресії Німеччини на Радянський Союз. Для радянських мемуарів це є красномовним знаком, - нічого доброго пам'ять не відзначила, а згадувати погане партія не дозволяє.

І все ж захисники Сталіна як «менеджера», та ще й успішного, головною його виною вважають, що він не врахував одвічної особливості свого народу, а як наслідок своїх воєначальників, яка полягала у незбутньому російському нехлюйстві з повсякчасною надією на те, що якось воно буде.

І допоки російський політикум буде жити збанкрутілими ілюзіями диктаторських великих звершень, а це – відновлення і розширення царської чи радянської імперії, об'єктивно розібратися в причинах грандіозного провалу влітку 1941 року буде дуже складно.

Для планети ми, незалежно від нашої етнічної приналежності, були і залишимося єдиним народом. Це сказав президент Путін у своєму посланні Федеральним Зборам 12 грудня 2012 р. Може він мав на увазі усі етноси, що проживають на сьогоднішній день в Російській Федерації і це так би є об'єднавча ідея внутрішньодержавного споживання. Якби то так. Розмірялися. Згадує Путін одну із своїх зустрічей з ветеранами (тема війни – вона взагалі невмируща). Там були люди різних національностей: і татари, і українці (це мабуть саме головне), і грузини (чому не вірмени?), і росіяни, зрозуміло. Взагалі, чи можливо таке, щоб президент Росії назвав би будь-які народи, а про українців би не згадав би. Ні, таке неможливо.

І далі в промові Путіна йде такий вітйоватий хитрий пасаж: один з ветеранів, дослівно – «не русский человек» за національністю, сказав: «Для усього світу ми один народ, ми «русские». Так було і під час війни, так було завжди» [7].

Це означає лише одне. Об'єктивна історія висвітлення причин і початку Великої Вітчизняної війни може «спати спокійно», її не потурбують, бо вона не вписується в сучасну політичну концепцію нашого північного сусіда.

Список використаних джерел та літератури:

1. Уингейт Ф. Королевские династии / Пер. с англ. А.М. Голова. – М.: Росмэн, 1995. – 54 с.
2. Никонов А.П. Бей первым! Главная загадка Второй мировой. / А.П. Никонов. – М.: ЭНАС; СПб.: Питер, 2008. – 447 с.
3. Солоневич И.Л. Великая фальшивка Февраля. / И.Л. Солоневич. – М.: Изд-во «Алгоритм», изд-во «БСК» 2007. – 303 с.
4. Конев І.С. Записки командуючого фронтом 1943-1945. – К.: Політвидав України, 1983. – 619 с.
5. Плешаков К. Ошибка Сталина. Первые десять дней войны. / К. Плешаков. – М.: Изд-во Эксмо, 2006. – 414 с.
6. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. / Г.К. Жуков. – М.: Изд-во Агентства печати Новости, 1974. – Т.1. - 431 с.
7. Российская газета. – 2012. – 12 декабря.

FI. KOKOSHKO

OBJECTIVE DIFFICULTIES IN THEIR REPORTING ON THE MILITARY ACTION IN 1941

The article highlights the important and complex pages controversial time - in the summer of 1941. A large number of differences and the lack of a common approach on this topic, leaves the issues relevant in the future.

Key words: *objectivity, the concept, the beginning of the war, the mythology, the post-Soviet space.*

Ф.И. КОКОШКО

ОБЪЕКТИВНЫЕ ТРУДНОСТИ ПРИ ОСВЕЩЕНИИ ХОДА ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В 1941 ГОДУ

В статье рассматриваются важные и сложные страницы противоречивого времени – лета 1941 года. Большое количество разногласий и отсутствие общего подхода, относительно данной темы, оставляет исследуемую проблематику актуальной и в дальнейшем.

Ключевые слова: *объективность, концепция, начало войны, мифология, постсоветское пространство.*